

Recyklované rodičovství aneb rodičovství prarodičů vychovávajících druhou generaci potomků

Barbora Plisková

Abstrakt

Tato studie se věnuje tématu rodičovství prarodičů dětí předškolního věku. Prarodiče v roli rodičů se sžívají s novými tíživými okolnostmi, potýkají se se změnami vlastního života způsobenými stárnutím a novou, velmi náročnou změněnou rolí. Cílem studie je odhalit, jaká jsou některá významná specifika rodičovství druhé generace potomků předškolního věku z perspektivy prarodičů a profesionálů, kteří s rodinami pracují. Byl zvolen kvalitativní výzkumný design, přičemž první metodou byly hloubkové rozhovory s prarodiči v roli rodičů, kteří pečují o děti předškolního věku ve věku 5–6 let. Druhou metodou byly rozhovory s fokusovou skupinou zahrnující tři sociální pracovníce a psycholožku. Výsledná zjištění ukazují, že rodičovství považují prarodiče za smysluplný, ale náročný úkol. Uvědomují si významně dočasnost tohoto rodičovství v důsledku stárnutí, možnost zhoršení zdravotního stavu a případně i smrti. V aktivitách a jejich výběru právě významně figurují výše zmíněné skutečnosti, ale i traumatizace prarodičů a významně pozměněné rodinné vazby a interakce.

Klíčové pojmy: příbuzenská pěstounská péče, prarodiče pěstouni, rodičovství

Recycled parenting or grandparents raising second generation offspring

Abstract

This study addresses the subject of foster grandparenting of preschoolers. When foster caregivers take responsibility for childcare, they must be prepared to face many challenges in parenthood and to accept new roles that might be very stressful and demanding but also very satisfactory. The research aimed to discover and understand the perception of „parenthood“ by foster parents and to discover main specifics of foster grandparents. Qualitative research methods were used; the data source was an interview with foster parents from pre-defined families based on specified criteria. The second method was an interview with a focus group with four professionals who deal with supporting these types of families. In conclusion, foster parenting is very demanding since foster grandparents can experience ambivalent and negative feelings in fulfilling new roles. On the other hand, own grandparents' aging changes and diseases can make the second round parenting more challenging and temporary. These factors together with socio-cultural context, health functioning, and other factors, affect parental activities in specific social interactions.

Keywords: foster parenting, foster grandparents, parenting, parenthood.

DOI: 10.5507/epd.2022.017

Úvod

Rodičovství je vnímáno jako významná komplexní aktivita, životní úkol a funkce. Hlavním úkolem rodičů je vychovávat děti a poskytovat jim péči, která zahrnuje zodpovědnost za jejich pohodu (wellbeing), vývoj a rozvoj. Je to jeden z nejkomplikovanějších a potenciálně obohacujících úkolů, které jedinec nebo rodina vykonává (Virasiri et al., 2011). Ne všichni rodiče jsou však schopni tento úkol zvládnout a nabídnout kvalitní rodinné zázemí v sociálně příznivých výchovných podmínkách.

Tato studie se věnuje tématu příbuzenské pěstounské péče, která v České republice stojí na okraji zájmu odborníků pedagogické komunity. Prarodiče pěstouny vedle zdravotníků, psychologů a sociálních pracovníků podporují také učitelé, kteří hájí zájmy opuštěných dětí ve školách a s náhradními rodiči mohou spolupracovat. Příslušní učitelé by o situaci v náhradních rodinách tohoto typu měli mít náležité povědomí a adekvátní informace, aby porozuměli situacím v rodinách či kontextům v rodině a aby dokázali v rodinách efektivně intervenovat.

Toto sdělení se konkrétně soustřeďuje na prarodiče v roli rodičů, kterým jsou svěřeny do péče děti ve věku 5–6 let. Výzkumy se zaměřením na děti předškolního věku v péči prarodičů jsou ojedinělé, přestože je tento věk kritický a má nepopiratelný vliv na formování osobnosti dítěte. Navíc předškolní věk může být potenciálním zdrojem rizika pro určité skupiny dětí, a dokonce dočasná deprivace potřeb může mít dalekosáhlé a fatální nevratné důsledky na vývoj dítěte (AIHW, 2015).

Studie se zaměřuje na rodičovství druhé generace potomků z perspektivy šesti prarodičů ve věku od 53–70 let, jejichž potomci, biologičtí rodiče, nejsou schopni z důvodů závislosti, duševního onemocnění či nezralosti se o dítě postarat. Druhou skupinou, která poskytla cenné informace ve vztahu k řešení problematice, jsou čtyři profesionálové – tři sociální pracovnice a psychologka. Vnesly do výzkumu další významné náhledy a verbalizované zkušenosti ze své praxe při práci s těmito rodinami.

1 Teoretická východiska

Rodičovství je proces dynamický, obousměrný, který se uskutečňuje v interakcích mezi rodičem a dítětem, kdy se tyto dva subjekty vzájemně ovlivňují. Je to proces ve vztahu rodič–dítě, který směřuje k výchově a socializaci dítěte (Virasiri et al., 2011). Prarodiče se obvykle stávají rodiči náhle, často v důsledku dlouhodobých problémů v původní rodině v souvislosti s rizikovým chováním biologického rodiče nebo jeho snížené rodičovské kompetence (Krtičková, 2019). Důvody jsou různé – závislosti, zneužívání, nezletilost rodiče, bezdomovectví, AIDS a jiná vážná onemocnění, smrt rodiče (Choi et al., 2016). Dítě tak může být svěřeno do péče prarodiče. Prarodiče se tak ujímají role rodičů dětí a stávají se náhradními rodiči. Jejich rodičovství je však specifické a může mít své limity.

Žádný z prarodičů neplánuje vychovávat druhou generaci potomků. Ti, kteří se rozhodnou pro tuto péči pod tlakem kritické rodinné situace, na sebe berou obrovskou zodpovědnost a zakouší jedinečnou zkušenost. Prarodiče musejí poskytovat každodenní soustavnou péči vnukům a vytvořit dětem prostředí naplněné láskou, bezpečím a jistotou, protože jejich původní, biologická rodina funguje nedostatečně nebo nefunguje vůbec (Dannison, 1999). Dostávají se do situace, kdy se z podporující role v rodině přesouvají do role vedoucí. Není však vyloučen styk biologických rodičů s dítětem, což situaci může komplikovat (Bubleová et al., 2018).

V případě prarodičů v roli rodičů jde pak o pěstouny, kteří jsou o dvě generace starší než svěřené děti. Prarodiče vychází z jiného společensko-kulturního kontextu, který může ovlivňovat jejich názory na výchovu a vzdělávání (Iruka et al., 2015), kdy nemusí chápat probíhající proměnu společnosti v důsledku současného technologického pokroku (Plisková, 2022). Limitujícími faktory tohoto rodičovství pak dále mohou být například změny vlastního života způsobené stárnutím a nemocemi. Ale také psychická traumata, která se táhnou generacemi rodin pěstounů, jež jsou v příbuzenském vztahu

k přijatému dítěti (Kubičková, 2020). Rovněž děti totiž mohou přicházet do rodin s traumaty, zdravotními problémy, problémy s chováním a citovou deprivací. Mohou trpět úzkostmi, nespavostí a agresivitou, vyžadovat zvláštní péči (Carpenter Aebly et al., 2017). Všechny tyto výše zmíněné aspekty mohou mít významný vliv na rodičovství prarodičů.

Rodičovství jako zásadní činnost, aktivita a úkol rodičů, se odehrává v každodenních aktivitách, rutinách a rituálech v domácím prostředí. V těchto všednodenních aktivitách je pak konkrétně zformováno fungování rodiny a její struktura. Navíc se v nich odráží, jak jsou rodiny schopny řešit problémové a krizové situace (Bernheimer, & Keogh, 1995). Kubičková (2020) ve své studii píše, že prarodiče pěstouni jsou zcela přirozeně přesvědčeni, že péči o dítě dobře zvládají. Bohužel často neumí aplikovat strategie, které by u dítěte vedly k neutralizaci důsledků traumatizace, a v některých případech se svým přístupem mohou bohužel podílet na vzniku dalších problémů (Nadačního fondu J & T, 2014).

Pokud se týká hodnoty rodičovství, Hoghugi a Long (2004) uvádějí, že rodičovství je aktivita pozitivní, účelová, vnitřně obohacující, která je specificky zaměřená na zajištění bezpečí a rozvoj dítěte. Je to aktivita k poskytnutí podpory, péče a lásky s cílem celostního rozvoje dítěte (Virasiri et al., 2011). Diplomová práce Nosalové (2019) se zabývá přínosy nové rodičovské role pro prarodiče, změnami v životě prarodičů, způsoby zvládání překážek. Autorky Choi et al. (2016) upozorňují především na stres, který celé rodičovství provází. Na druhou stranu Dolbin-MacNab a Keiley (2017) zjistili, že rodičovství prarodiče hodnotí jako velmi obohacující. Prarodiče mohou zakoušet pocit naplnění a smyslu tím, že si uvědomují, že nabízejí vnukům lepší možnosti než setrvání ve stávajících nefunkčních rodinách biologických rodičů. Je to pro ně rovněž nová šance.

2 Metodologie

Výsledná zjištění této studie jsou parciální částí rozsáhlejšího zkoumání problematiky disertační práce autorky, v níž se právě analýza rodičovství prarodičů a rodinného prostředí stalo rámcem a sociální realitou pedagogického působení učitelů mateřských škol (Plisková, 2022).¹

Hlavním cílem studie je identifikovat, jaká jsou významná specifika rodičovství, kde prarodiče vystupují v roli rodičů předškoláků z perspektivy účastníků výzkumu.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaká jsou významná specifika rodičovství prarodičů dětí předškolního věku z perspektivy účastníků výzkumu?

¹ K pokrytí a celostnímu přístupu ke zkoumané problematice byly využity v disertační práci tři metody kvalitativního výzkumného designu a jejich kombinace – hloubkové rozhovory s šesti prarodiči v roli rodičů, fokusová skupina se třemi sociálními pracovníci a psychologem a hloubkové rozhovory s devíti učitelkami pěti mateřských škol.

V první fázi výzkumu byla použita metoda hloubkových rozhovorů, kterou byla získána významná data od šesti prarodičů, s nimiž jsem se setkala osobně. Šlo o pět žen a jednoho muže ve věku od 52 do 70 let, různého vzdělání (jeden prarodič měl ukončené základní vzdělání, tři byli vyučení, dva prarodiče dosáhli středoškolského vzdělání), z různých měst a vesnic v České republice. Všichni pečovali o dítě/děti déle než jeden rok. Osobní setkání s účastníky výzkumu dalo možnost hlouběji proniknout do problematiky a rozšířit možnosti spolupráce na výzkumu. Celkem bylo nahráno 9 hodin záznamu.

Druhým výzkumným souborem byly tři sociální pracovnice a psychologka, které se situací rodin prarodičů v roli rodičů zabývají, pracují s nimi a mají letité zkušenosti. Toto byly hlavní kritéria pro výběr účastníků. Dvě účastnice pracují jako sociální pracovnice Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jedna v doprovodné organizaci, jedna jako psychologka. Výsledkem spolupráce jsou 2 hodiny záznamu.

Před zahájením výzkumu byly účastníkům poskytnuty základní informace o výzkumu a jeho účelu, nahrány a podepsány souhlasy s výzkumem a bylo zdůrazněno, že nebude zveřejněno jméno žádného z účastníků výzkumu ani jmen dětí. Poté byli účastníci povzbuzeni, aby sdíleli své zkušenosti a perspektivy.

Data ze sezení fokusové skupiny i rozhovorů byla nahrána a přepisována. Námětem pro analýzu dat se stal systém QUAGOL, systém kvalitativní analýzy dat dle Leuvena, který diktuje přesný počet kroků, které jsou rozděleny do dvou fází. První část je přípravou kódování pomocí tužky a papíru. Pro druhou fázi analýzy výzkumník využívá digitální sofistikovaný systém kódování (Dierckx de Casterlé et al., 2012). Pro analýzu dat byly využity jen některé prvky systému.

Proces analýzy začal hned po interview s prvním prarodičem a pokračoval až do nacenění dat. Z dat byly postupně identifikovány významové jednotky, přiřazovány kódy a slučovány postupně do kategorií. Hledání vztahů a souvislostí pak nutilo vracet se zpátky k jednotlivým případům a znovu hledat nové a nové významy. Na tomto základě pak vznikly myšlenkové mapy, které umožňovaly vytváření relevantních konceptů tak, aby bylo možné pak dále zodpovědět výzkumnou otázku.

3 Výsledná zjištění

Následující výsledná zjištění poukazují na to, jakým způsobem účastníci výzkumu nahlíží na rodičovství druhé generace potomků. Výsledná zjištění jsou popsána ve třech významných kategoriích, které se soustředily na některá významná specifika recyklovaného rodičovství prarodičů pěstounů dle účastníků výzkumu.

3.1 Recyklované rodičovství jako dočasný úkol

Následující kategorie poukazuje na skutečnost, jakým způsobem prarodiče pěstouni nahlíží na samotné rodičovství. V celém procesu převzetí vnuků do péče a ve vnímání samotného rodičovství je u všech participantů patrný velký emocionální náboj, protože všichni prarodiče se snaží ve všech případech řešit neutěšenou situaci v rodině. Je zde patrný vliv rodičovské zodpovědnosti a přesvědčení o nutnosti pomoci v případech, kdy to potomek nedokáže, neumí nebo nechce ze závažných důvodů, jako je závislost na návykových látkách, duševní onemocnění nebo sociální nezralost. Přesto je ze všech rozhovorů patrná jistá naděje prarodičů, že se biologický rodič k dítěti vrátí. I z toho důvodu, že si uvědomují dočasnost svého působení v důsledku stáří a možné důsledky ohrožující dítě, jejich vnuka.

Nejprve jde ze strany prarodičů o pomoc s rodičovstvím biologickým rodičům. Všichni participanté přirozeně přebírají péči, pomáhají původní dysfunkčně fungující rodině ke stabilizaci a řádnému fungování. Participanté vstupují do domácností, aby své potomky učili rodičovství, objevovali problémy a chyby a napravovali je. Časem ale v pěti případech přebírají stále intenzivněji zodpovědnost za kvalitu rodičovské péče. Postupně však situace eskaluje a nabírá takových rozměrů, že jsou prarodiče nuceni situaci řešit razantním způsobem a udávají vlastního potomka úřadům. „...že musí vlastně volit mezi tím ohroženějším vnoučetem, které je prostě malé a mezi tím svým dítětem, kterému by oni ještě nějakou šanci dali...“ (F2). Při rozhovorech v tomto bodě byl patrný obrovský emocionální náboj, kdy se prarodiče musí rozhodnout mezi vlastním dítětem a vnoučetem.

Postupně je zahájen proces legálního převzetí a svěření dítěte do péče prarodičů. I přes legální svěření dítěte do péče však všichni vnímají rodičovství jako úkol dočasný, „...protože my jsme doufali, my jsme nechtěli napřed si ju brat, protože jsme si mysleli, že se dá do kupy..., že pak se jí to nakupilo vlastně ještě byla ve výkonu...“ (P4) I přesto, že prarodiče o děti intenzivně, soustavně a trvale pečují, byla z rozhovorů se všemi prarodiči patrná naděje, že se situace zlepší, „ale zatím se ještě necítí na to, aby se prostě o ni starala...“ (P4). Dle tvrzení sociálních pracovníků je pro prarodiče velmi těžké, pomyslně nad svými potomky zlomit hůl. „...A že jim tu šanci dávají hrozně, hrozně dlouho, až pak se dostanou do bodu, kdy pochopí, že to asi tak jednoduché nebude a že to asi...“ (F2). Pro prarodiče bylo v některých případech velmi psychicky náročné přiznání, že biologičtí rodiče o děti zájem postupně ztrácejí, „...takže ono to trošičku z její strany ochladlo...“ (P5)“ V některých případech zájem o děti opadl úplně – pokud si biologičtí rodiče našli nového partnera a založili novou rodinu, potomek je již nezajímal.

Vnímaná dočasnost recyklovaného rodičovství ze strany prarodičů se však odráží ještě v jiné dimenzi. Všichni participanté si uvědomují, že stárnou a že pokročili do poslední fáze života. V některých případech prarodiče projevovali obavu o vnoučata v důsledku ubývajících sil, báli se závažného onemocnění, hospitalizace a smrti. Psycholog k tomu říká: „... Už tam mají nějaké zdravotní potíže... A jako honit tam nějakého pěti

šestiletého v šedesáti nebo sedmdesáti, to už pro ně může být opravdu náročné. A hlavně mají tu perspektivu, že oni už vidí dál, jako že už jsou jak kdyby v té fázi, která se uzavírá. (F1) Během rozhovorů prarodiče zmiňují nové nebo pokračující vážnější problémy a potřebu pomalejšího životního rytmu, což může omezovat, případně redukovat péči o vnoučata na minimum.

Všichni prarodiče přiznávají, že příchodem dětí jsou okolnostmi nuceni žít aktivněji a že péče je v některých situacích výrazně stresující, „...*takže si někdy přijdu večer.... sem ráda, když už konečně usne ta malá*“ (P3). Participant mluvili o zvýšeném výskytu úzkosti, zvláště participantka, která ještě pracuje, a participantky, které se staraly o více dětí. Prarodiče, kteří byli v důchodu a starali se o jedno dítě, přistupovali k péči a případným problémům pohodověji. Všichni prarodiče však potvrzují, že péče o dítě je nutí k aktivitě a je motivací k poskytnutí co nejkvalitnější péče a překonávání překážek. „*Dal jsem se na to, takže musím to zvládnout ať se děje co se děje*“ (P4). V některých případech prarodiče verbalizovali, že samotná péče je sice náročná, ale na druhou stranu jim vnouče dodává energii. „...*, že nabíjí to dítě, zase jo... a člověk žije v nějakém tempu jako že, jako by asi třeba..., je víc fit.*“ (P3) Přináší jim do života světlo.

V důsledku stárí a s ním přicházejících problémů je rodičovství vnímáno také jako výrazně stresové z důvodů, kdy se prarodiče obávají, co by se stalo s dítětem v případě, kdy by v péči nemohli pokračovat. Tento fakt prarodiče motivuje, aby se starali o své zdraví, šetřili se a pečovali o sebe v zájmu dítěte, to vše proto, aby zabezpečili vnukovi budoucnost. „*Já po zdravotní stránce... jsem na tom... dobrý.... Měl jsem nějaký problémy před pěti lety, které se vyřešily, samozřejmě chodím na kontroly pravidelně tak..., takže musím to zaklepat, že je to..., doufejme dobré, že to vydrží ještě spoustu let.*“ (P4) Pro všechny prarodiče je největší hrozbou nejistota a strach o vnuka a případná institucionální náhradní rodinná péče, což potvrzuje i psychologka: „*A babička už je stará, má spousty zdravotních problémů. ...A co s ním bude...?*“ (F3)

3.2 Recyklované rodičovství jako staronová aktivita

Postoje, znalosti a praxe ve výchově a vzdělávání jsou v případě prarodičů ovlivňovány nejen vlastními prožitými zkušenostmi, ale i zdravotním stavem, a v neposlední řadě sociokulturním kontextem, ve kterém prarodiče byli vychováni a žili. Všechny tyto aspekty se odrážejí i v samotných aktivitách, které dětem nabízí. „*I ty všechny aktivity, ty volnočasové aktivity...nebo jakékoliv jiné jsou fakt...asi trochu jiné...jsou odlišné...od aktivit, které s nimi dělají prarodiče a mají sedmdesát let...*“ (F4) Sami prarodiče přiznávali i problémy se zapojením do některých náročnějších aktivit s dětmi, kdy je vyžadována disciplína a nutnost uplatnění autoritativnějšího přístupu, což je obsahem této druhé kategorie. Rodičovství prarodiče opakují, ale v nových kontextech a již podstatně starší a v některých případech ještě navíc nemocní.

Sami participantů měli jinou představu toho, jak prožijí svou poslední etapu života. Příchod vnuka pro ně znamená absolutní obrat ve směřování. Klíčová sociální pracovnice k tomu říká: „... *Oni měli úplně jinou představu toho, jak stráví věk, kdy už končí nějaký aktivní pracovní život, nebo už vůbec, třeba v důchodu, a najednou se musí zabývat něčím, na co už mají i mál sílu, trpělivost...*“ (F3). Jejich svět byl do této doby tvořen spíše místem výkonu práce, jejich vlastním domovem, zahrádkou a výpomocnou péčí o vnuky.

Prarodiče zmiňovali mnohé aktivity, které s dětmi vykonávají a při nichž se dítě naučí mnoho dovedností potřebných pro praktický život (např. vaření, společné stolování, uklízení, pečení). Šlo spíše o aktivity praktičtějšího rázu. Mezi všedními činnostmi pak vyjmenovávali procházky, ale i každodenní hry dětí na počítači. Přiznávali, že tento čas často nejsou schopni redukovat a spíše jej považují za oddychový čas, jež mohou věnovat sami sobě. Dobu, kterou děti tráví v mateřské škole, pak považují za čas, kdy mohou relaxovat, načerpat další síly, zorganizovat domácnost, případně navštívit lékaře.

Kromě naplňování základních potřeb jsou však na prarodiče kladeny daleko větší požadavky v případě vzdělávání dětí, zvláště u dětí připravujících se k zápisu do prvních tříd. „... *Jako taková ta základní péče... jo, navařit, umýt, spát... čist... dovést do školky – OK, ale jak je to už něco nadstandardního... i ta předškolní výchova... v podstatě... všechny ty pracovní listy, to už je pro ně náročné...*“ (F3). Toto pak ještě bylo umocněno distančním vzděláváním a s tím spojeným plněním úkolů do mateřské školy během uzavření mateřských škol, kdy prarodiče přiznávali také těžkosti týkající se přístupu k dětem a práce s nimi. To ostatně potvrzují i účastnice fokusové skupiny. Ty dále upozorňují, že problémy nastávají i u mladších dětí, například u logopedie – při procvičování. Všechny děti logopedii navštěvovaly. Prarodiče v této souvislosti přiznávají, že cvičení doma jsou pro ně náročná. Často jsou přerušována neochotou dětí procvičovat a neschopností prarodičů je disciplinovat při těchto aktivitách, kdy jejich autorita selhává.

Během setkání skutečně byla patrná malá autorita prarodičů k disciplinování dítěte. Sami prarodiče během rozhovorů připouštějí, že na děti uplatňují mírnější přístup. „... *ale byla jsem striktnější, víc jsem jako byla... příkazy... a jednoznačně... tady jako to takhle nejde...*“ Na tuto skutečnost poukazují i klíčové sociální pracovnice ve svých pracovních zkušenostech. Zhodnocují, že prarodiče spíše vždy směřují k extrémnějším variantám obou přístupů. „... *A to taky není dobré... Neumí najít takový ten... střed... to může být ten problém.*“ (F1)

Striktnější, až přehnaně přísný přístup může být odrazem obav prarodičů, že se vnuk vydá stejnou cestou jako jeho biologický rodič, domnívají se sociální pracovnice. Právě tyto obavy, trauma z předešlých událostí v rodině, sebeobviňování a výčitky, mohou ovlivňovat přístup prarodičů, jejich nastavení, vztahování se k sobě, k vnukovi, ale i k celému rodičovství jako takovému. „... *Mají to těžké v tom, že nemají zpracované ty svoje... traumata... a nějaké ty svoje zážitky s těma svýma dětma...*“ (F1) Tento stav může významně ovlivňovat myšlení a chování prarodičů a odrážet se v přístupech a aktivitách celého recyklovaného rodičovství.

3.3 Recyklované rodičovství ve specifických interakcích

Poslední kategorie se týká specifických interakcí v těchto rodinách. S příchodem vnuka se životní prostor prarodičů rozšiřuje. Někteří prarodiče žijí s vnukem spíše osamělý život, v jiných významně figurují členové širších rodin, případně přátelé vrstevníci prarodičů. V rodinách jsou významně pozměněné vazby s biologickými rodiči, kteří jsou všichni na rodiny více méně napojení. V důsledku patologie v rodině zasahují do života rodiny významně úřady, které mají monitorovací a kontrolní funkci. Specifickou roli pak v životě těchto rodin s předškoláky má mateřská škola, která významně interakce v rodinách obohacuje.

I přesto, že pěstouni vnímají péči o děti jako velmi náročnou, nikdy neopomenou dodat, že si život bez vnuků nedokážou představit. Prarodiče vnímají komplikovanost situace a snaží se vnukům vynahradit veškerou lásku, kterou jim nemohou, neumějí nebo nechtějí dát jejich biologičtí rodiče. Naslouchají dětem, jsou trpěliví, přijímající, podporující a dětem dávají svůj veškerý čas. Toto bylo stejné u všech prarodičů, ať už šlo o prarodiče v důchodu nebo prarodiče aktivně pracujícího, který ale věnoval dítěti všechny svůj volný čas. *„Když já jsem v poslední nějaký třetině...a...chtěla bych, aby ona ho měla jako lepší...udělat jim tu nejlepší cestu.“* (P2). Vzdávají se interakcí se svými vrstevníky, práce a koníčků proto, aby dítě mělo lepší budoucnost.

Biologičtí rodiče se však k rodině vrací, v některých případech vraceli, *„protože jsou děcka a jdou domů...“* (F1). Pro prarodiče je velmi těžké nastavovat v rodinách hranice, neboť v některých případech prarodiče věří, že se biologický rodič k dítěti vrátí a bude plnit svoji roli. *„A hlavně si myslím, že ji neumí vůbec ukočřovat...a stanovit si ty hranice...jo, jestli si je tam pustit, nebo nepustit. Oni asi ví, že by to nebylo dobře a mají...mají tam ten servis, pokud potřebují...“* (F3). Na druhou stranu si uvědomili nebo uvědomují destruktivnost tohoto stavu pro ně samotné i vnuka. Ve dvou případech prarodiče přiznali, že nebyli schopni situaci řešit a rozhodli se pro radikální krok – odstěhování se do jiného místa. Jeden prarodič přiznal, že přijal s vděkem, že se biologický rodič odstěhoval sám, i když to znamenalo přerušování vztahů s jejich potomkem.

Složitost situace v těchto rodinách může být ještě umocněna faktem, že někteří prarodiče se ještě navíc starají o své vlastní rodiče. *„My třeba donedávna jsme řešili pořád tu mámu. My jsme museli se postarat...pak se vyřizoval domov pro seniory. Pak se tam muselo jezdit...Pak se tam zase už nemohlo...že jo...Jako jo...Že mají rodiče, o které se starají...že jsou nemocný a teď se starají...o děti...A jsou lidi, co si vezmou toho rodiče domů...“* (P3). Takže k recyklovanému rodičovství se jako přitěžující faktor může ještě přidružit sendvičové rodičovství. Navíc osamělé pečující babičky upozorňovaly na skutečnost, že jsou často na péči samy. Nemají kde požádat o pomoc a výpomoc. *„Já jsem v nevýhodě, řekla bych..., zásadní nevýhoda pěstounů prarodičů je ta, že už nemá babičky, kam by mohlo to dítě odložit...“* (P3). Jedna z participantek toto vnímala jako zásadní významný atribut recyklovaného rodičovství. V některých rodinách však fungují významně jiní členové

širší rodiny – sourozenci biologického rodiče, prarodiče, přítel jedné z participantek. „...Ale on tím, že nemá svoje děti, tak on se hodně upnul na tu X.“ (P3)

Navíc se dostávají do péče institucí, které významně do rodičovství zasahují, neboť mají rozhodující, dohlížejší, poradenskou a vzdělávací funkci. Zde získávají prarodiče potřebnou pomoc a podporu, a to nejen ve věcech týkajících se samotných dětí. Na druhou stranu prarodiče k těmto institucím přistupují s výrazným respektem. Pokud o institucích mluví, komentují jejich činnosti věcně a stručně, uvědomují si její funkci a dohlížečí roli. Jinak prarodiče předškoláků vnímají mateřskou školu. Zápisem do mateřské školy se prostor markantně rozšiřuje o dětský kolektiv vrstevníků dítěte, učitele mateřských škol a rodiče mladšího věku. Právě mateřská škola se stává významným spojovníkem mezi oběma světy, dětským i dospělým, mezi dětmi i prarodiči. Všichni prarodiče mluvili o mateřské škole a učitelích velmi vřele. Jsou touto komunitou přijati a akceptováni. Pozitivní vnímání mateřských škol ze strany prarodičů bylo patrné zvláště při promluvách, když prarodiče hovořili o uzavření mateřských škol v důsledku pandemické situace. „...Že ten letošní rok úplně...ochuzený, Tam furt byly nějaký akce, ... prostě... i pro rodiče... Na hřišti, všichni, že se scházeli... a teďko... všechno padlo...“ (P3). Mateřská škola se tak stává výrazným obohacujícím prvkem pro jejich rodičovství, pro ně samotné, a hlavně pro vnuky.

4 Diskuse a závěry

Tato studie měla za cíl odhalit, jaká jsou hlavní specifika rodičovství u prarodičů vychovávající předškoláky ve věku 5–6 let. Byl využit kvalitativní výzkumný design realizovaný dvěma metodami – hloubkovými rozhovory s prarodiči a rozhovorem s fokusovou skupinou tvořenou profesionály, kteří s těmito typy rodin pracují.

Prarodiče převzetím dítěte do své péče zabránili negativnímu působení biologických rodičů, jež ohrožovalo zdravý vývoj dítěte. Příchod vnuka do života prarodičů, kdy musí o vnuka denně intenzivně a soustavně pečovat, pro ně znamená absolutní obrat v dosavadním způsobu života. Musí být schopni vytvořit bezpečné, milující prostředí pro dítě, které se ocitlo v neutěšené situaci. Mění se i jejich role, kdy se z podpůrné role prarodiče dostávají do role rodiče a k dítěti nabývají jiný vztah – láskyplný, ale také autoritativní. Dolbin-MacNab a Keiley (2006) upozorňují, že v důsledku konfliktu rolí prarodiče mohou pociťovat a zakoušet ztrátu. V některých případech prarodiče reflektují, že zůstali jedinými aktéry rodičovství a jejich absence by mohla mít pro dítě tragické následky. Významně si uvědomují dočasnost tohoto rodičovství, ale i svoji zodpovědnost.

V recyklovaném rodičovství je výraznou snahou prarodičů účastných výzkumu poskytnout dítěti co nejlepší péči. To je nejdůležitější zájem prarodičů. Dítě se stává centrem jejich života a saturace jeho potřeb je jejich primárním zájmem, což uvádí i Carpenter et al. (2017). Dítě prarodiče nabíjí energií, i když péče o něj je vyčerpávající.

Přesto obava a nejistota z budoucnosti nutí prarodiče mobilizovat síly a překonávat překážky, pečovat o své zdraví a šetřit se. Zdravotní stav, únava, soucit s dítětem, jiný náhled na výchovu v důsledku okolností v rodině a jiného socio-kulturního kontextu, z něhož vzešli, však může mít vliv na výchovné přístupy a disciplinování dětí. Na jedné straně prarodiče připouštěli spíše benevolentnější přístup. Toto potvrzuje i Kubíčková (2020) ve své studii. Na druhé straně sociální pracovníce a psycholožka upozorňovaly i na druhý extrém, výrazně striktní výchovný přístup, kdy se prarodiče snaží dle jejich názoru zabránit přenosu patologického chování potomka na vnuka.

Až do nástupu do mateřské školy byly děti v některých typech rodin v kontaktu pouze s rodinnými příslušníky dospělého věku – prarodiči, praprarodiči, vrstevníky prarodičů. V některých rodinách jsou významné širší rodinné vazby a důležití jsou jejich členové, kteří saturují některé role a pomáhají prarodičům s rodičovstvím. Jako skutečný zlom z hlediska sociálních interakcí významně verbalizovaný samotnými prarodiči předškoláků se pak ukazuje nástup dítěte do mateřské školy. Pro prarodiče to znamená možnost rozšíření životního prostoru, což je pro recyklované rodičovství inspirativní a obohacující. Buehler et al. (2006) pak upozorňují, že pozitivní akceptace podpůrných prostředí usnadňuje celé rodině adaptaci. Naopak pokud rodina z okolního prostředí cítí nepřijetí až nepřátelství, izoluje se. Pro děti toto však může znamenat problémy s adaptací a socializací.

Prarodiče účastníci se výzkumu jsou v mateřské škole ve všech případech přijati do komunity. Dle účastníků výzkumu pro dítě toto prostředí znamená možnost emancipace ve směru vlastních vrstevnických skupinových interakcí a získávání nových, věku přiměřených, vývojově významných zkušeností. Dle Visković a Višnjić Jevtić (2017) je právě primárním úkolem mateřské školy nabízet inspirace k různorodým rozvojovým aktivitám, a podpořit tak rodiče v zajištění vhodných podnětů pro vzdělávání dětí.

Limitem studie je kvalitativní strategie výzkumu. Z výše uvedeného důvodu není možné z výsledků tohoto výzkumu vyvozovat širší závěry. Navíc osoby zahrnuté do výzkumu jsem sama nevybírala. Účastníci výzkumu byli vybíráni na základě doporučení ochotných sociálních pracovníků.

Literatura

- AIHW (2015). *Literature review of the impact of early childhood education and care on learning and development. Working paper*. Australian Institute of Health and Welfare. [online]. [cit. 19/10/2021]. Dostupné z: <https://www.aihw.gov.au/getmedia/321201fc-ca0c-4c20-9582-7c3dc5c9d1b9/19438.pdf.aspx?inline=true>
- Bamburg, J. D. (1994). *Raising Expectations To Improve Student Learning. Urban Monograph Series*. [online]. [cit. 19/10/2021]. Dostupné z: <https://eric.ed.gov/?id=ED378290>
- Bouderbane, A. (2020). Student social background and teacher expectations: The self-fulfilling prophecy. *Cross-Cultural Communication*, 16(1), 17–22. [online]. [cit. 23/09/2021]. Dostupné

- z: https://www.researchgate.net/publication/344494148_Teachers'_expectations_and_students'_achievements_the_self-fulfilling_prophecy
- Bubleová, V. (2011). *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Buehler, C., Rhodes, K. W., Orme, J. G., & Cuddeback, G. (2006). The potential for successful family foster care: Conceptualizing competency domains for foster parents. *Child Welfare*, 85(3), 523–558. [online]. [cit. 1/08/2021]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/45397898>
- Carpenter-Aeby, T., Aeby, V., Cooper, A., Kellam, C., & Salter, L. (2017). Academic interventions for children in foster care in the professional literature. *Acta Psychopathologica*, 3(5), 1–12. [online]. [cit. 19/08/2021]. Dostupné z: <http://psychopathology.imedpub.com/academic-interventions-for-children-in-foster-care-in-the-professional-literature.php?aid=20611>
- Ceka, A., & Murati, R. (2016). The Role of Parents in the Education of Children. *Journal of Education and Practice*, 7(5), 61–64. [online]. [cit. 11/08/2021]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1092391.pdf>
- Dannison, L. L. (1999). Grandparents as Parents: An Ecological Approach to Programming. *Michigan Family Review*, 04(1), 37. [online]. [cit. 19/08/2021]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3998/mfr.4919087.0004.105>
- Dierckx de Casterlé, B., Gastmans, C., Bryon, E., & Denier, Y. (2012). QUAGOL: A guide for qualitative data analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 49(3), 360–371.
- Dolbin-MacNab, M. L., & Keiley, M. K. (2006). A Systemic Examination of Grandparents' Emotional Closeness With Their Custodial Grandchildren. *Research in Human Development*, 3(1), 59–71. [online]. [cit. 14/11/2021]. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15427617rhd0301_6
- Hayslip, B., & Kaminski, P. (2005). Grandparents Raising Their Grandchildren: A Review of the Literature and Suggestions for Practice. *The Gerontologist* 45(2), 262–269. [online]. [cit. 14/11/2021]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/gerontologist/article-abstract/45/2/262/815984>
- Hoghugh, M. S., & Long, N. (Eds.). (2004). *Handbook of parenting: theory and research for practice*. Sage. [online]. [cit. 11/08/2021]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=i dNLe4mTFZkC&oi=fnd&pg=PP1&dq=Hoghugh+M,+Long+N.+Handbook+of+parenting:+theory+and+research+for+practice.+London:+SAGE+Publications%3B+2004&ots=ELTz5BAZ7j&sig=Ett90GmTxnlu6jrlrSSqpZTOCOA&redir_esc=y#v=onepage&q=Hoghugh%20M%2C%20Long%20N.%20Handbook%20of%20parenting%3A%20theory%20and%20research%20for%20practice.%20London%3A%20SAGE%20Publications%3B%202004&f=false
- Choi, M., Sprang, G., & Eslinger, J. G. (2016). Grandparents Raising Grandchildren. *Family & Community Health*, 39(2), 120–128. [online]. [cit. 10/06/2021]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1097/fch.0000000000000097>
- Iruka, I. U., Durden, T., & Kennel, P. (2015). Changing Faces: Parenting, Culture, and Child Learning and Development. *Zero to Three*, 35(4), 10–18. [online]. [cit. 19/06/2020]. Dostupné z: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1125435>
- Krtičková, K. (2019). *Příbuzenská pěstounská péče*. Dostupné z <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimovlastni-rodinu/pestounska-pece/pribuzenska-pestounska-pece.shtml#poruchy-rodicovstvi>
- Kubičková, H. (2020). Specifika příbuzenské pěstounské péče v kontextu transgenerační psychické zátěže v rodině. *Sociální pedagogika/Social Education*, 8(2), 84–99. [online]. [cit. 17/06/2021]. Dostupné z: <https://doi.org/10.7441/soced.2020.08.02.06>
- Martin, S. (2016). *Grandparents Raising Grandchildren. The Lived Experience of Extended Family Reconciliation*. Walden University: Walden Dissertation and Doctoral Studies. [online]. [cit. 19/06/2020]. Dostupné z: <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/2991/>

- Nadační fond J&T (2014). *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. [online]. [cit. 19/06/2020]. Dostupné z <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-158.pdf>
- Nosalová, L. (2019). *Prarodič v roli náhradního rodiče*. Diplomová práce. Brno: Masaryková univerzita. [online]. [cit. 19/08/2021]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vtx4o/>
- Plisková, B. (2022). *Prarodiče v roli rodičů předškoláků*. (Disertační práce). Zlín: UTB, Fakulta humanitních studií. Dostupné z: https://theses.cz/id/culrsh/Pliskova_Disertacni_prace.pdf?info=1;isshret=stresu%3Bu%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzvl%3%A1d%3%A1n%C3%AD%20z%C3%A1t%C4%9B%C5%BEe%20a%20stresu%20u%20zdravotn%C3%ADk%C5%AF%26start%3D43
- Visković, I., & Višnjić Jevtić, A. (2017). Development of professional teacher competences for co-operation with parents. *Early Child Development and Care*, 187(10), 1569–1582. 19/08/2021]. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2017.1299145?casa_token=eXB260-J0b4AAAAA%3Ajo2cYcaf1d9jwcvzznEgjRD8sTPtF4njgTZORKQkdbLWXzScr-Jeli1zrPkt6j3VLPFJH9Cews3m
- Virasiri, S., Yunibhand, J., & Chaiyawat, W. (2011). Parenting: What are the critical attributes? *Journal of the Medical Association of Thailand*, 94(9), 1109. [online]. [cit. 19/08/2021]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/51692745_Parenting_What_are_the_critical_attributes/link/55514a6008ae739bdb9215f9/download

Kontakt:

PhDr. Mgr. Bc. Barbora Plisková
Ústavu školní pedagogiky FHS UTB
Fakulta humanitních studií
Štefánikova 5670
760 01 Zlín
e-mail: bpiskova@utb.cz